

СУЧАСНИЙ АВТОРИТАРНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ РЕЖИМ ЯК ОБ'ЄКТ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО АНАЛІЗУ

Скрипнюк Олександр Олександрович

*кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник відділу
конституційного права та місцевого самоврядування
Інститут держави і права імені В.М. Корецького
Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Цілісне наукове розуміння складних та багатовимірних політико-правих процесів суспільного розвитку передбачає активне залучення науки конституційного права. Суттєвих розбіжностей щодо того, що сучасний авторитарний режим є об'єктом конституційно-правового аналізу, не знаходимо у теоретиків конституційного права, які з'ясовують конституційні ознаки політико-правової організації суспільства, що відображає владний механізм. А. Селіванов вважає питання про сутність (характеристику) держави ключовим для науки конституційного права, вирішення якого «зводиться до з'ясування конституційних ознак політико-правової організації суспільства, яка відображає владний механізм демократичного устрою, базується на пануванні (вужче – верховенстві) права і своєю метою вбачає виконання соціальної функції у забезпеченні інтересів народу і людини» [1, с. 19]. У найзагальнішому правому розумінні політичний режим поряд з формою державного правління та формою державного устрою задає форму держави, однак є ширшим поняттям, яке виходить за межі форми держави, позаяк стосується всієї політико-правової системи.

Враховуючи, що конституційний лад – це встановлений Основним Законом порядок організації і функціонування інститутів держави і суспільства, який зокрема визначає організацію та функціонування державної влади, можна зробити висновок, що політичний режим є одним з об'єктів конституційно-правових відносин, заданих рівнем розвитку суспільства, держави і права конкретної держави. Однак дослідження конкретного типу політичного режиму в межах конституційного права комплікується тим, що він є функціональною характеристикою влади, яка прямо не визначається в конституціях держав, за винятком демократичного характеру, але відображає змістовне наповнення державної влади, тому й позначається на змісті конституції держави.

Важливою рисою політичного режиму, на відміну від інших елементів форми держави, є його динамічність та швидкість трансформації. Протягом року політичний режим може переміститися з категорії демократичний в погіршену/зіпсовану демократію, остання – в гібридний режим, а той, у свою чергу, в авторитарний режим, а зміна режиму стосується всіх суб'єктів політичних процесів, насамперед тих, чий статус, права та обов'язки виписані на конституційному рівні [2]. Це вказує на актуальність вивчення проблеми сучасного авторитарного політичного режиму саме в межах конституційного права.

Сучасний авторитарний режим досягає успіхів у боротьбі з демократією, бо загальна кількість країн, чії демократичні показники погіршилися, переважає кількість держав, які піднялися у рейтингу демократії. Авторитарний режим постає конкурентним [3, с. 83], привабливим для політичних лідерів типом політичного режиму, до якого рухається форма держави все більшої кількості країн, що актуалізує дослідження його природи та суті у межах конституційного права. Проблематика аналізу конституційних основ регулювання політичного режиму є одним з важливих елементів в загальній системі конституційно-правових досліджень.

Дослідження найскладнішого типу політичного режиму – авторитарного за допомогою теоретико-методологічного інструментарію конституційного права корелює з основоположною тенденцією розвитку цієї науки на сучасному етапі – розширення предмета конституційного регулювання. Немає консолідованої позиції щодо меж предмета вивчення сучасної науки конституційного права, він постійно розширюється з урахуванням нових реалій конституційного розвитку держав. Необхідно вводити до сфери аналізу науки конституційного права поняття, які дозволяють проаналізувати не лише становлення органів державної влади або її гілок, але й охарактеризувати загальну форму функціонування держави (форму правління, форму державного устрою та політичний режим). В конституційному праві оперують синонімічними категоріями – державний, державно-правовий [4], політико-правовий, політичний режим, особливих відмінностей у визначеннях яких виявлено не було. Так, політико-правовий режим визначається як режим функціонування державної влади відповідно до конституції, заснованої на ідеології конституціоналізму.

Звернення до конституціоналізму виглядає доречним, позаяк авторитарний політичний режим найбільше маніпулює і приховує свою сутність за фасадом конституціоналізму, порушуючи в конституційному регулюванні абсолютну більшість його принципів. В умовах авторитарного режиму констатується інволюція або уявний конституціоналізм (формальне визнання конституційних прав і свобод

у поєднанні з їх ігноруванням на практиці) [5, с. 3]. На тлі несформованості громадянського суспільства, його нездатності контролювати державні структури, спостерігається концентрація влади в руках одного або кількох державних органів, що і є порушенням одного з засадничих принципів конституціоналізму – поділу влади. У державі діє конституціоналізм лише тоді, коли принципи конституціоналізму не лише закріплені в джерелах права, а й реалізуються в повсякденному житті, що не притаманно сучасним автократіям.

У світі майже не залишилося текстів конституцій, які б суперечили принципам конституціоналізму, навіть в авторитарних політико-правових системах. «Цілковите ігнорування здобутків людської цивілізації в галузі конституціоналізму неминуче спричинить ізоляцію таких режимів, а зрештою, їхнє політичне банкрутство», – переконаний М. Кобзюра [6, с. 28]. Тому характерною рисою сучасних авторитарних режимів називає на стільки наявність відверто антидемократичних текстів конституцій, скільки їх фіктивність, фасадний характер, що приховує суттєві суперечності між проголошеними в конституції нормами і принципами й практикою їх втілення. Фасадні конституції ухвалюють для збереження демократичної респектабельності авторитарного політичного режиму, визнання у світі. Тоді як, зауважує К. Бабенко, в умовах формування «конституційної держави держава слідкує не лише за тим, щоби всі інші суб'єкти правовідносин не порушували встановлені конституцією і законом норми, але й сама ця держава неухильно виконує всі конституційні приписи» [7].

Конституційне право є галуззю правової науки, яка вивчає правові принципи та інституційну структуру державної влади, а авторитарний режим характеризується порушенням основних принципів демократії, закріплених у конституціях, тому увага до сучасних авторитарних режимів пояснюється необхідністю розуміння їх конституційно-правових основ та закономірностей функціонування з метою виявлення можливих шляхів впливу на них та трансформації. Оскільки авторитарний режим демонструє конкурентні ознаки, які забезпечують його виживання та посилення позицій поряд з демократичним режимом, актуальним стає дослідження конституційних підвалів, які дають змогу регулювати політико-правові відносини в такий спосіб, що забезпечує цьому різновиду політичного режиму відтворення своїх характеристик.

Для науки конституційного права зокрема авторитарні політичні режими становлять особливий інтерес зі спеціалізованих причин: 1) дослідження конституційних систем, адже вони мають власні конституційно-правові документи, на основі яких формується

авторитарна влада(вивчення таких конституцій дає змогу виявити, як саме правові норми використовуються для її закріплення та легітимізації); 2) аналіз ролі конституційних органів недемократичних режимів допомагає розуміти особливості функціонування президентів (глав держав), парламентів, конституційних судів та інших органів, що фігурують в конституціях; 3) проведення конституційної трансформації (конституційного реформування) – аналіз переходу від недемократичного режиму до демократії, конституційного процесу в умовах демократичної трансформації дає змогу виявити, які конституційні, правові, політичні та інституційні засоби можуть сприяти формуванню демократичних інститутів; 4) захист прав людини і громадянина – всі авторитарні режими порушують права людини і громадянина, цим самим створюють потребу у вивченні та пошуку конституційно-правових, правових, політичних механізмів та інститутів захисту таких прав в умовах обмеженої свободи, цензури та диктатури.

Ці аспекти авторитарних політичних режимів формують їх конституційний вимір і дають змогу виявити потенціал конституційного права як галузі права, що закріплює організацію, спосіб і процедуру формування, концепцію і порядок діяльності органів державної влади (тобто політичний режим) в умовах недемократичного простору досліджуваних держав.

Література:

1. Селіванов О. Від правової до конституційної держави: шлях теорії та практики еволюційних змін. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 19–21.

2. Democracy Index 2022. *The Economist Group*. URL: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2022/>

3. Чабанна М. Авторитаризм і тоталітаризм. Уявна подібність та сутнісна різниця. *Політичний менеджмент*. 2003. № 2. С. 83–92.

4. Ведерніков Ю. А., Папірна А. В. Державно-правовий (політичний) режим та його різновиди. *Теорія держави і права* : навч. посібник. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2015. 468 с.

5. Сухонос В. В. Сутність та функції авторитарного державного режиму в умовах переходу до демократії (теоретико-методологічний аналіз) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2000. 22 с.

6. Кобзюра М. І. До питання про типи (моделі) конституціоналізму. *Конституційне право* : підручник / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2021. 528 с.

7. Бабенко К. А. Політико-правові відносини як предмет регулювання конституційного права України. *Шостий апеляційний адміністративний суд*. URL: <https://bit.ly/3WGD9f0>